

**Referat wygłoszony w dniu 27 maja 2024 r. na posiedzeniu
Komisji Orientalistycznej Oddziału PAN w Krakowie**

dr Agata Pawlina

Uniwersytet Jagielloński

Wydział Filologiczny

Instytut Orientalistyki

e-mail: agata.pawlina@uj.edu.pl

ORCID: <https://orcid.org/my-orcid?orcid=0000-0002-9842-1676>

**Bobovius – Ali Ufkî: Życie Wojciecha Bobowskiego między faktami
a legendą**

Wojciech Bobowski (1610?-1675?) to jedna z najbarwniejszych postaci w historii kontaktów kulturowych między Europą Środkową a Imperium Osmańskim. W Turcji najlepiej znany jest pod imieniem Ali Ufkî (Ufukî) – jako kompozytor, poeta i autor pierwszej „antologii” muzyki osmańsko-tureckiej zapisanej przy użyciu europejskiej notacji muzycznej (*Mecmû‘a-yi Sâz ü Sözü*). W Europie zapamiętany został jako Albertus Bobovius lub Ali Beg – utalentowany poliglota, nauczyciel języka tureckiego i osmańskich zwyczajów, dragoman, autor jednego z najwcześniejszych tłumaczeń Biblii i innych tekstów religijnych na język turecki oraz twórca kilku dzieł na temat islamu, tureckich zwyczajów i języka tureckiego.

Rola Bobowskiego jako pośrednika między Wschodem a Zachodem jest dobrze udokumentowana i znana w międzynarodowym środowisku naukowym. Moje obecne badania dowiodły jednak, że zachodnioeuropejska, turecka i polska tradycja dotycząca biografii Boboviusa znacznie się różni. Historia jego życia wciąż nie jest wolna od luk, niedopowiedzeń i niepotwierdzonych źródłowo „legend”. To ostatnie dotyczy zwłaszcza pierwszej, „polskiej” części jego życia. nierozstrzygnięte kwestie dotyczą m.in. daty i miejsca narodzin Bobowskiego, jego domniemanego szlacheckiego pochodzenia, edukacji jaką otrzymać musiał jeszcze na terenach Rzeczypospolitej, religii w jakiej został wychowany oraz okoliczności, w

jakich opuścił Lwów i wstąpił do służby wewnętrznej (*Enderūn*) w głównej stambulskiej siedzibie sułtana, którą dziś nazywamy Pałacem Topkapi.

Celem mojego referatu jest zaprezentowanie informacji, które rzucają nowe światło na te właśnie kwestie. Przedstawię najnowszą wersję biografii Boboviusa, którą zaktualizowałam na podstawie a) danych zebranych podczas badań archiwalnych w Polsce i na Ukrainie oraz b) autobiograficznych fragmentów tzw. „londyńskiego” rękopisu *Serai Enderum* (MS Harley 3409), tj. szczegółowego opisu Pałacu Topkapi, który Bobowski ukończył w 1665 roku. Poszukiwania i analizy źródeł dokonałam w latach 2019–2023, w ramach projektu NCN Preludium 15 nr 2018/29/N/HS2/01686. Szczegółowe wyniki tych badań zawarłam w monografii pt. *Bobovius – Ali Ufkī: Życie Wojciecha Bobowskiego między faktami a legendą. W świetle wspomnień zawartych między wierszami Serai Enderum (1665) oraz polskich źródeł archiwalnych.* (Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2023). Niniejszy referat traktować można jako wstęp do lektury tejże.

Literatura

Źródła

- MS Harley 3409, The British Library, Western Manuscripts Collection. *Serai Enderum, cioè Penetrabile dell' Seraglio detto nuovo dei G.Sri e Re Ottomani, la descrizione del loro vivere e costumi et altri essercitij da me, Alberto Bobovio, Sequolitano Polaccho, fatta al qu[e]l tempo di Sultan Ibrahim strangolato, et nel tempo del presente G.S. Sultan Memetto, figliolo del predetto Sultan Ibrahim, ha qui con ufficio di paggio di musica parecchi anni habitato* (1665).
- MS NAF 4997, Bibliothèque nationale de France, Nouvelle Acquisition Française. *Description du Sérail du Grand Seigneur, par M. de Girardin, ambassadeur de France à la Porte.* (1686).
<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b10073802s> (06/05/24).
- MS 22, Zespół (fond) 141, dział (opys) III, Zbiór Aleksandra Czołowskiego, „Zbiory Lwowskie” Ossolineum we Wrocławiu. *Materiały rodzinomajtkowe Bobowskich. XVIII–XIX w.*
- MS 618/2/2629, Centralne Państwowe Historyczne Archiwum Ukrainy we Lwowie. *Метрична книга Катедрального костелу у Львові.* (1600-1607).
- Bobovio, Alberto, i Nikolaus Brenner. 1667. *Serai Enderum. Das Ist: Inwendige Beschaffenheit Der Türckischen Kayserl Residentz Zu Constantinopoli, Die Neue Burgk Genant, Sampt Dero Ordnung Und Gebräuchen so von Alberto Bobovio Leopolitano, Welcher Zur Zeit Deß Strangulierten Kayserl Sultan Ibrahim, Auch Jetzt Noch Regierenden Sultan Mehmet, Dasselbst Für Einen Paggy Der Music Etliche Jahr Lang Gedient / Und in Italianischer Sprach Beschriben Hatte. Nunmehr Aber Durch Der Röm. Kayserl Majestät Deß Loebli: Marches Pioischen Regiments Zu Fueß, Damahls in Den Siben Thuermen Zu Constaninopoli Gefangenenen Quartiermaistern Nicolaum Brenner, von Meßkirchen Auß Schwaben in Die Teutsche Sprach Übersetzt Im Jahr Christi 1667.* Wiedeń: Johann Jacob Kürner.
http://digital.onb.ac.at/OnbViewer/viewer.faces?doc=ABO_%2BZ205030804 (06/05/24).
- Bobovius, Albertus. 1690. “Tractatus Alberti Bobovii Turcarum Imp. Mohammed IV olim Interpretis primarii, De Turcarum Liturgia, Peregrinatione Meccana, Circumcisione, Ægrotorum Visitatione, &c”, w: Thomas Hyde (red.) *Itinera Mundi.* Oxford: Theatrum Sheldonianum. <http://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/doccontent?id=235419> (06/05/24).
- Boniecki, Adam, (red.) 1899. *Herbarz Polski. Część I. Wiadomości historyczno-genealogiczne o rodach szlacheckich. Tom I.* Warszawa: Gebethner i Wolff.
- Magni, Cornelio. 1679. *Quanto di più curioso, e vago ha potuto raccorre Cornelio Magni nel primo biennio da esso consumato in viaggi, e dimore per la Turchia. Resta distribuito in questa Prima Parte in varie lettere scritte in Italia, le quali principalmente includono l'esame della Metropoli di Costantinopoli, de' luoghi aggiacenti, e dell'esercito Ottomano (...). Aggiontau la relazione del Serraglio del Gran Signore, e delle parti piu recondite di esso, distesa dà Alberto Bobouio Leopolitano, trattenutousi con nome di Ali Bei in qualita di Paggio da musica.* Parma: Galeazzo Rosati.

<https://books.google.pl/books?id=G9lw3NEXRjgC&printsec=frontcover&hl=pl#v=onepage&q&f=false>
(06/05/24).

- Niesiecki, Kasper. 1728. *Korona Polska przy Złotej Wolności Starożytnemi Wszystkich Kathedr, Prowincyi, y Rycerstwa Kleynotami, Heroicznym Męstwem y odwagą, Naywyższemi Honorami, a naypierwey Cnotą, Pobożnością, y Świątobliwością Ozdobiona: Potomnym zaś wiekom na zaśczyt y nieśmiertelną sławę pamiętnych w tej Ojczyźnie Synow Podana. Tom I.* Lwów: Drukarnia Collegium Lwowskiego Societatis Jesu. <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/345405/edition/329851/content> (06/05/24).
- Niesiecki, Kasper, i Jan Nepomucen Bobrowicz. 1839. *Herbarz polski Kaspra Niesieckiego powiększony dodatkami z późniejszych autorów, rękopismów, dowodów urzędowych i wydany przez Jana Nep. Bobrowicza. Tom 2.* Lipsk: Breitkopf & Härtel.
- Rycaut, Paul. 1668. *The Present State of the Ottoman Empire. Containing the Maxims of the Turkish Politie, the Most Material Points of the Mahometan Religion, Their Sects and Heresies, Their Convents and Religious Votaries, Their Military Discipline. With an Exact Computation of Their Forces Both by Land and Sea. Illustrated with Divers Pieces of Sculpture, Representing the Variety of Habits amongst the Turks. In Three Books.* 1st ed. London: Printed for John Starkey and Henry Brome. <https://quod.lib.umich.edu/e/eebo/A58003.0001.001?view=toc> (06/05/24).
- Rycaut, Paul. 1678. *Monarchia Turecka, opisana przez Ricota sekretarza posła angielskiego u Porty Ottomańskiej residującego. Z francuskiego języka na polski przetłumaczona przez szlachcica polskiego. Y do Druku podana w Roku 1678.* Słuck: Drukarnia Radziwiłłowska. <https://polona.pl/item/monarchia-tvrecka-opisana-przez-ricota-z-francuskiego-jezyka-na-polski.Mzc5MjczNQ/> (06/05/24).
- Siarczyński, Franciszek. 1828. „Wiadomość o Woyciechu Jaxie z Bobowej Bobowskim, czyli Hali-Beiu Terdziumanie Paszy Machometa IV”. *Czasopism Naukowy Księgozbioru Publicznego imienia Ossolińskich* 1 (1): s. 89–103.
- Stupnicki, Hipolit. 1855. *Herbarz Polski i imionospis zasłużonych w Polsce ludzi wszystkich stanów i czasów: ułożony porządkiem alfabetycznym na podstawie herbarza Niesieckiego i manuskryptów. Tom I.* Lwów: Kornel Piffer.
- Uruski, Seweryn. 1904. *Rodzina. Herbarz szlachty polskiej. Tom I.* Warszawa: Gebethner i Wolff.

Opracowania i artykuły

- Ali Ufkî. 1976. *Hayatı, Eserleri ve Mecmûa-i Sâz ü Söz: Tıpkıbasım*, (red.) Şükrü Elçin. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- Ayangil, Ruhi. 2008. “Western Notation in Turkish Music”, *Journal of the Royal Asiatic Society*, 18 (4), s. 401–447. <https://www.jstor.org/stable/27755982> (06/05/24).
- Babinski, Paul. 2020. “World Literature in Practice: The Orientalist’s Manuscript between the Ottoman Empire and Germany”, Rozprawa doktorska, Princeton University. https://www.academia.edu/50996688/World_Literature_in_Practice_The_Orientalists_Manuscript_between_the_Ottoman_Empire_and_Germany_Complete_Dissertation (06/05/24).
- Balcı, Sezai. 2006. „Osmanlı Devleti’nde Tercümanlık ve Bab-ı Ali Tercüme Odası”. Rozprawa doktorska, Ankara Üniversitesi. acikarsiv.ankara.edu.tr/browse/1722/2376.pdf (06/05/24).
- Behar, Cem. 2008a. *Musikiden Müziğe. Osmanlı/Türk Müziği: Gelenek ve Modernik.* İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- . 2008b. *Saklı Mecmua: Ali Ufkî’nin Bibliothèque Nationale de France’taki (Turc 292) Yazması.* İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Bobovio, Alberto, i Nikolaus Brenner. 2013. *Saray-ı Enderun. Topkapı Sarayı’nda Yaşam*, (tłum.) Türkis Noyan. İstanbul: Kitap Yayınevi Ltd.
- . 2017. *Das Leben am Hof des islamischen Staates. İslam Devletinin Sarayında Hayat*, (red.) Memo G. Schachiner. Wien: mc publishing.
- Bobovius, Albertus, and Pierre di Girardin. 1999. *Topkapı. Relation du sérail du Grand Seigneur*, (red.) Annie Berthier i Stéphane Yerasimos. Arles: Sindbad, Actes Sud.
- . 2002. *Topkapı Sarayı’nda Yaşam. Albertus Bobovius Ya Da Santuri Ali Ufki Bey’in Anıları*, (red.) Annie Berthier i Stephanos Yerasimos, (tłum.) Ali Berktaş. İstanbul: Kitap Yayınevi Ltd.
- Clackson, James, Bert Vaux. 2018. “Bodleian Library, Ms. Marsh 187, Wojciech Bobowski and the Translation of the Bible into Turkish”, *Bodleian Library Record* 31 (1–2), s. 76–96.
- Deny, Jean. 1974. “Le MS Marsh 187 de La Bodleienne et Albert Bobowski (Ali Bey)”, w: Denis Sinor (red.), *Proceedings of the Twenty-Third International Congress of Orientalists. Cambridge, 21st-28th August 1954.*, s. 207–208. London: Nedeln: Kraus.
- Feldman, Walter. 1996. *Music of the Ottoman Court: Makam, Composition and the Early Ottoman Instrumental Repertoire.* Berlin: VWB-Verlag für Wissenschaft und Bildung.
- Fisher, Alan, i Carol Garrett Fisher. 1985. “Topkapı Sarayı in the Mid-Seventeenth Century: Bobovi’s Description”, *Archivum Ottomanicum* X, s. 5–81.

- Haug, Judith I. 2010. *Der Genfer Psalter in den Niederlanden, Deutschland, England und dem Osmanischen Reich (16. – 18. Jahrhundert)*. Tutzing: Schneider.
- . 2014. “Surmounting religious, musical and linguistic frontiers: ‘Alī Ufqī’s translation of the Genevan Psalter (c. 1665) as a transcultural achievement”, w: *La frontière méditerranéenne du XVe au XVIIe siècle*, 12, s. 375–392. Études Renaissance. Turnhout: Brepolis Publishers. <https://doi.org/10.1484/M.ER-EB.4.00196> (06/05/24).
- . 2018. „Medical Knowledge in ‘Alī Ufuḳī’s Musical Notebook (Mid-17th Century)”. *Intellectual History of the Islamicate World* 6 (1–2), s. 117–143. <https://doi.org/10.1163/2212943X-00601009> (06/05/24).
- . 2019. *Ottoman and European Music in ‘Alī Ufuḳī’s Compendium, MS Turc 292: Analysis, Interpretation, Cultural Context. Monograph*. Münster: Verlag readbox publishing GmbH. <https://miami.uni-muenster.de/Record/cdc9ca-52a4-4f05-9665-f0df9eca6292> (06/05/24).
- . 2020b. *Ottoman and European Music in ‘Alī Ufuḳī’s Compendium, MS Turc 292: Analysis, Interpretation, Cultural Context. Volume 2: Critical Report*. Münster: Verlag readbox publishing GmbH. <https://miami.uni-muenster.de/Record/491e5d83-56d4-4555-8e5f-a41ed04df6f4> (06/05/24).
- Jacobowsky, Carl Ulf Vilhelm. 1937. “Var Albertus Bobovius: Ali Bec, den lärde «Påliske Turcken», miniatyrmålare?”, w: *Svenska orientalsällskapets årsbok*, 39–50. Stockholm.
- Kurt, Menderes. 2017. “Albertus Bobovius ve J.B.Tavernier’e Göre 17. Yüzyılda Osmanlı Sarayı’nda Sağlık ve Temizlik”, w: Kerim İlker Bulunur, Fatih Bozkurt, Mahut Cihat İzgi (red.), *Osmanlı’da Şehir, Vakıf ve Sosyal Hayat’a Medhal*, s. 457–479. İstanbul: Mahya Yayıncılık.
- Majda, Tadeusz. 2006. „The Rålamb Album of Turkish Costumes”, w: Karin Ådahl (red.) *The Sultan’s Procession. The Swedish embassy to Sultan Mehmed IV in 1657-1658 and the Rålamb paintings.*, s.196–265. İstanbul: Swedish Research Institute in İstanbul.
- Miller, Barnette. 1931. *Beyond the Sublime Porte. The Grand Seraglio of Stambul*. New Haven: Yale University Press.
- . 1941. *The Palace School of Muhammad the Conqueror*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Neudecker, Hannah. 1994. *The Turkish Bible Translation by Yahya bin ‘Ishāq: also called Haki (1659)*. Leiden: Het Oosters Instituut.
- . 1996. “Wojciech Bobowski and His Turkish Grammar (1666): A Dragoman and Musician at the Court of Sultan Mehmed IV”, *Dutch Studies in Near Eastern Languages and Literatures* 2 (2), s. 169–192.
- . 1997. “An Ottoman Palace Revolution as Witnessed by a Court Musician”, *Dutch Studies in Near Eastern Languages and Literatures* 1–2, s. 163–192.
- . 2005. “From Istanbul to London? Albertus Bobovius’ Appeal to Isaac Basire”, w: Alastair Hamilton, Maurits H. van den Boogert, i Bart Westerweel (red.), *The Republic of Letters and the Levant*, s. 175–196. Leiden: Brill. https://doi.org/10.1163/9789047416562_012 (06/05/24).
- . 2017. “Two Hitherto Little-Studied Turkish Translations by Wojciech Bobowski Alias Albertus Bobovius”, *Oriens* 45 (3–4), s. 330–363. <https://doi.org/10.1163/18778372-04503002> (06/05/24).
- Pawlina, Agata. 2016. “The Pole Who Translated the Bible for the Turks. Wojciech Bobowski’s Bible Translation into Ottoman-Turkish.”, *The Polish Journal of Biblical Research* 15 (2 (30)), s. 31–37.
- . 2017. “Wojciech Bobowski (Ali Ufki) – Polak na osmańskim dworze”, w: Grzegorz Czerwiński i Artur Konopacki (red.), *Wschód Muzułmański w ujęciu interdyscyplinarnym. Ludzie – Teksty – Historia*, s. 147–165. Białystok: Katedra Badań Filologicznych ‘Wschód-Zachód’ Uniwersytetu w Białymstoku.
- Privratsky, Bruce G. 2014. *A History of Turkish Bible Translations*, wydanie online: <https://historyofturkishbible.wordpress.com> (06/05/24).
- Schweickard, Wolfgang. 2015. “Paul Rycaut, *The Present State of the Ottoman Empire*. Textual Tradition and Lexical Borrowings from Turkish”, *Studia Linguistica Universitatis Iagellonicae* 132 (3), s. 187–196. <https://doi.org/10.4467/20834624SL.15.017.3938> (06/05/24).
- Tommasino, Pier Mattia. 2015. “Travelling East, Writing in Italian, Literature of European Travel to the Ottoman Empire Written in Italian (16th and 17th Centuries)”, *Philological Encounters* 2, s. 1–24.
- Siwec, Paweł, (red.). 2015. *Orientalia w „Zbiorze potrzebniejszych wiadomości porządkiem alfabetu ułożonych” Ignacego Krasickiego*. Kraków: Księgarnia Akademicka.
- Zajcev, Il’ja Vladimirovič. 2009. “La politique turque de Petro Dorošenko. Documents du fonds de Wojciech Bobowski à la BNF.” *Cahiers du monde russe* 50 (2), s. 511–532.